Bijlage 1: Reactie op de aanbevelingen van het CERD

8. **The Committee reminds the State party of the responsibility of the central government for the implementation of the Convention and for the application of the State party's anti-discrimination policy. The Committee recommends that the State party take the necessary measures to ensure that all municipalities are adequately resourced and have the necessary expertise to effectively implement the Convention at the local level. Furthermore, the Committee recommends that the State party ensure that all municipalities establish an anti-discrimination policy to complement the national anti-discrimination policy.**
Het actieprogramma bestrijding van discriminatie van 13 september 2010 legt de verantwoordelijkheid voor het op lokaal niveau bestrijden van discriminatie bij de gemeenten. Deze verantwoordelijkheid is uitgewerkt in de Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen. Daarin is bepaald dat elke gemeente ingezetenen toegang moet bieden tot een antidiscriminatievoorziening die tot taak heeft om bijstand te verlenen bij het afwikkelen van klachten over discriminatie en deze klachten te registreren. De gemeenten zijn, binnen de kaders van de betreffende wet- en regelgeving, vrij om te bepalen hoe de antidiscriminatievoorziening (ADV) wordt ingericht. Aan het Gemeentefonds is hiertoe een jaarlijks bedrag toegevoegd. Daarnaast is het de verantwoordelijkheid van gemeenten om waar nodig aanvullend antidiscriminatiebeleid te voeren, bijvoorbeeld gericht op preventie. Gelet de verhouding tussen de Rijksoverheid en de gemeenten, die gekenmerkt wordt door de lokale autonomie van de gemeenten, is het niet aan de Rijksoverheid om gemeenten dwingend de invulling van het antidiscriminatiebeleid op te leggen. De ratio daarachter is dat het best op gemeentelijk niveau bepaald kan worden welk beleid en welke instrumenten het beste passen in de context van een specifieke gemeente.

Inmiddels zijn in alle gemeenten ADV's ingericht of aangewezen, soms in de vorm van een antidiscriminatiebureau, soms in een andere vorm. De praktijk laat lokale variatie zien in de inrichting van de ADV en in de middelen die worden vrijgemaakt voor antidiscriminatiebeleid. De praktijk laat ook variatie zien in de wijze waarop de diverse ADV's functioneren. In 2014 is in een werkgroep met verscheidene ADV's, gemeenten en politie gesproken over welke kwaliteitsrichtlijnen het functioneren van de ADV's verder kunnen versterken bij de uitvoering van de wettelijke taken. Op basis van de bevindingen van deze werkgroep zal nader worden onderzocht hoe het gemeentelijk antidiscriminatiebeleid en de ADV's functioneren, waarbij ook zal worden meegenomen hoe de samenwerking van ADV's met OM en politie in de regionale discriminatie overleggen kan worden geoptimaliseerd en wat het meest effectieve schaalniveau is voor ADV's. Doel van het onderzoek is om te komen tot een effectiever lokaal antidiscriminatiebeleid. De resultaten van het onderzoek worden in de loop van 2016 verwacht.

10. **The Committee recommends that the definition of racial discrimination should be included in the legislation and be in full conformity with article 1 of the Convention, including also colour, descent and ethnic origin, and should cover all relevant fields of law. Furthermore, the Committee recommends that the State party introduce into its criminal legislation racial motivation as an aggravating circumstance in the determination of sanctions for criminal offences.**
Discriminatie op grond van ras is verboden in de Algemene wet gelijke behandeling (Awgb) en het Wetboek van Strafrecht. Het Comité constateert dat de Awgb, anders dan de betreffende bepalingen in het Wetboek van Strafrecht, geen definitie of nadere uitleg geeft van het begrip ras. Dat is juist. De Awgb bevat van geen enkele daarin genoemde gelijkebehandelingsgrond een definitie of nadere uitleg. Hoewel derhalve niet expliciet benoemd, bestaat er evenwel geen twijfel over dat het begrip ras moet worden uitgelegd conform de definitie in het VN Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie. Dit is vaste jurisprudentie, sinds een uitspraak van de Hoge Raad van 15 juni 1976 (NJ 1976, 551). Ook het College voor de Rechten van de Mens geeft in zijn oordelenlijn deze uitleg aan het begrip ras. Verder is in de memorie van toelichting bij de Awgb expliciet toegelicht dat het begrip ras moet worden uitgelegd conform de definitie in het VN Rassendiscriminatieverdrag (*Kamerstukken II*, 1990/91, 22 014, nr. 3, p. 13; hierna het verdrag). Diverse zaken die aan het College voor de Rechten van de Mens zijn voorgelegd, betroffen discriminatie op grond van de kenmerken die het Comité geëxpliciteerd zou willen zien (huidskleur, etnische afkomst/origine). In de praktijk is niet gebleken dat het ontbreken van een uitleg van het begrip ras negatieve gevolgen heeft voor de bescherming die de gelijkebehandelingswetgeving biedt. Opnemen van een uitleg van het begrip ras acht het kabinet dan ook niet noodzakelijk.

De term 'ras' is blijkens de wetsgeschiedenis opgenomen in de artikelen 137c tot en met 137g, en 429quater van het Wetboek van Strafrecht teneinde uitvoering te geven aan alle in artikel 1, eerste lid, van het Verdrag, genoemde kenmerken. Dit betekent dat de term 'ras' mede afkomst, huidskleur en nationale of etnische afstamming omvat (Kamerstukken II 1967/68, 9724, nr. 3, blz. 4). Deze uitleg wordt bevestigd door vaste jurisprudentie van de Hoge Raad (Hoge Raad 15 juni 1976, NJ 1976, 551; Hoge Raad 11 maart 1986, NJ 1986, 613; Hoge Raad 14 maart 1989, NJ 1990, 29; Hoge Raad 13 juni 2000, NJ 2000, 513). Er is daarom geen noodzaak tot aanpassing van de strafwet over te gaan.

De Nederlandse rechter beschikt over de bevoegdheid om – enkel begrensd door de wettelijke maximumstraf waarmee een strafbaar feit wordt bedreigd – bij de straftoemeting rekening te houden met het feitelijke delictsscenario en de persoon van de verdachte, inclusief diens motieven. De officier van justitie kan met zijn strafeis sturing geven aan de afwegingen die de rechter in het kader van de straftoemeting maakt. De hoogte van de strafeis van de officier van justitie wordt bepaald aan de hand van de Aanwijzing discriminatie (Stcrt. 2007, 233; aangepast in Stcrt. 2011, 19256) en de Strafvorderingsrichtlijn discriminatie (Stcrt. 2015, 4225). In de Aanwijzing discriminatie is bepaald dat voor delicten gepleegd met een discriminatoir motief de eis met 50% of 100% moet worden verzwaard en dat dit in het requisitoir uiteengezet wordt. De beschreven systematiek van straftoemeting geeft naar het oordeel van het kabinet uitvoering aan hetgeen met de aanbeveling van het Comité wordt beoogd. Het kabinet ziet dan ook geen toegevoegde waarde in het in strafwetgeving opnemen van een racistisch of discriminatoir motief als strafverzwarende omstandigheid bij het plegen van strafbare feiten.

12. **In light of its general recommendation nos. 15 (1993) on article 4 of the Convention and 35 (2013) on Combating Racist Hate Speech, the Committee recommends that the State party adopt a firm stand against the use of hate speech for political purposes, increase efforts to combat racially motivated hate speech and ensure that criminal acts perpetrated on grounds of intersectionality between ethnic origin and religion are duly investigated and prosecuted.**
Het kabinet acht discriminatie in iedere vorm onacceptabel en treedt hier krachtig tegenop. Als het gaat om uitingen van politici wijst het Kabinet erop dat ook grote waarde wordt gehecht aan de vrijheid van meningsuiting, welke een voorwaarde is voor een gezonde democratie. Deze vrijheid is echter niet onbeperkt, en wordt begrensd door de regels van de wet. De artikelen 137c en 137d Wetboek van Strafrecht verbieden rechtstreeks de opzettelijke belediging van, of het aanzetten tot haat, discriminatie of geweld tegen een groep mensen wegens hun ras, godsdienst of levensovertuiging, hun geslacht, hun seksuele gerichtheid of hun handicap. Deze regels gelden voor iedere burger, ook voor politici. Het Openbaar Ministerie speelt een belangrijke rol in de bescherming van de samenleving tegen discriminatie en beoordeelt in eerste instantie of uitlatingen gedaan in het publieke debat de grenzen van de vrijheid van meningsuiting overschrijden. Bij verschil van inzicht met het OM is het altijd mogelijk de rechter te betrekken bij de vraag of de strafwet is overtreden.

The Committee also recommends that the State party:

(a) Conduct research concerning the root causes, and monitor all trends which may give rise to racist and xenophobic behaviour, and assess and combat its consequences;
Het kabinet erkent met het CERD Comité dat aandacht nodig is voor specifieke achtergrondfactoren van vormen van discriminatie, zoals moslimdiscriminatie, antisemitisme en anti-zwart racisme. Dit vertaalt zich in investeringen in kennis over de positie van bepaalde groepen in de Nederlandse samenleving, alsmede in- en uitsluitingprocessen die hierin een rol spelen, zoals bijvoorbeeld door de periodieke SCP integratie rapportages en onderzoek naar ervaren discriminatie en verdiepende studies zoals het recentelijk uitgevoerde 'Oorzaken en triggerfactoren van antisemitisme' onderzoek.[1] In het licht van de aanbevelingen van het Comité verdient in dit verband ook melding dat er een dieptestudie voorzien is naar discriminatie van mensen van Afrikaanse afkomst – in het kader van het VN decennium ook wel aangeduid als afrofobie.

In de voortgangsbrief discriminatie wordt hiernaast de inzet van het kabinet uiteengezet waar het gaat om registratie en monitoring. Voor een beter begrip van de mate en de aard van discriminatie en om discriminatie gericht tegen te kunnen gaan, is het essentieel om geregistreerde en ervaren discriminatie in de samenleving inzichtelijk te maken. Ter verbetering van het lokale en regionale

[1] Vergaderjaar 2014-2015, Kamerstuk 30950, Nr. 78, 16 juni 2015

inzicht is een succesvolle pilot regionale rapportages uitgevoerd die tot doel had een vernieuwde en regionale wijze van rapporteren over discriminatie te ontwikkelen. Parallel hieraan wordt ook binnen de politie gewerkt aan de verdere verbetering van de registratie van discriminatie, gebaseerd op de 'Aanwijzing discriminatie' van het OM.

(b) Ensure that victims of racist crimes are afforded wider access to free legal assistance;
Slachtoffers van discriminatie kunnen op meerdere plekken terecht voor advies en bijstand. Ten eerste kunnen burgers terecht voor kosteloze bijstand bij de gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen.[2] Daarnaast kunnen personen die discriminatie ondervinden een klacht indienen bij het College voor de Rechten van de Mens of aangifte doen bij de politie. Zo nodig kan een gemeentelijke antidiscriminatievoorziening bij een dergelijke procedure ondersteunen. Een slachtoffer kan een civielrechtelijke procedure aanvangen of, wanneer er vervolging plaatsvindt, zich met een schadeclaim voegen in een strafrechtelijke procedure. Het Juridisch Loket kan aan mensen die op grond van hun inkomen daarvoor in aanmerking komen kosteloos adviseren. Ook is het voor slachtoffers met een laag inkomen onder voorwaarden mogelijk tweedelijns rechtsbijstand te verkrijgen.[3] Slachtoffers van een racistisch geweldsmisdrijf kunnen, ongeacht hun inkomen, kosteloze rechtsbijstand krijgen. Het kabinet is van mening dat er, met deze voorzieningen, voldoende ondersteuning is voor slachtoffers van rassendiscriminatie.

(c) Vigorously combat racist behaviour in sports, particularly in football;
In opdracht van het ministerie van VWS is een actieplan ontwikkeld genaamd 'Naar een veiliger sportklimaat' door sportbonden en NOC*NSF, de hockeybond en de voetbalbond. Dit plan loopt tot eind 2016. Het plan stimuleert positief gedrag en wil ongewenst gedrag in en rond de sportvelden aanpakken zodat iedereen veilig kan sporten. Antiracisme en antidiscriminatie maken hier integraal onderdeel van uit.

(d) Consider revising rules applicable with a view to simplifying the legal requirements to punish hate crime;
Bij beoordeling van de strafbaarheid van uitingen die worden gekwalificeerd als groepsbelediging of het aanzetten tot discriminatie wordt door de Nederlandse rechter tevens een contextuele toetsing van die uitingen verricht. Onderzocht wordt of de uitingen een deelname aan het maatschappelijk debat behelzen en of ze uit dien hoofde bescherming verdienen. Is dit het geval, dan wordt onderzocht of ze desalniettemin niet onnodig grievend zijn. Onterecht kan de indruk bestaan dat strafrechtelijke vervolging wegens uitingsdelicten hierdoor moeilijker wordt dan strikt noodzakelijk. Dat nu is niet het geval. Met deze contextuele toetsing wordt namelijk bewerkstelligd dat in het concrete geval wordt voldaan aan vereisten die voortvloeien uit verdragsrechtelijke verplichtingen inzake bescherming van het recht op vrijheid van meningsuiting, en die ook in geval van de genoemde strafbepalingen van toepassing zijn.

(e) Actively promote among the media and Internet service providers awareness of the importance of avoiding stereotypes and discriminatory attitudes and of the intrinsic value of diversity.
Vanuit het ministerie van SZW wordt een expertmeeting georganiseerd over discriminatie en social media waarbij diverse stakeholders worden uitgenodigd: internet- en social media bedrijven, organisaties waarbij internetdiscriminatie gemeld kan worden als ook organisaties die zich richten op verantwoord internet gebruik. De inzet van de expertmeeting is om informatie en ideeën uit te wisselen. De verschillende stakeholders zal daarbij gevraagd worden om aan te geven welke rol zij voor zichzelf zien in het tegengaan van discriminatie op internet, waar zij tegenaan lopen en welke mogelijkheden tot verbetering zij zien. Op basis van de uitkomsten hiervan zal het vervolg nader worden bepaald.

14. **The Committee recommends that the State party take specific measures to combat stereotyping and stigmatization of members of ethnic groups, and pay particular attention to addressing indirect discrimination.**

The Committee furthermore recommends that the State party:

[2] Een verplichting hiertoe bestaat grond van de Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen.

[3] De Wet op de rechtsbijstand ziet op eerstelijns rechtsbijstand door het Juridisch Loket en tweedelijns rechtsbijstand in de vorm van een toevoeging van rechtsbijstandverleners als advocaten. Voor tweedelijns rechtsbijstand is een eigen bijdrage verplicht.

(a) Develop and adopt a national plan of action against racial discrimination, as has also been recommended by other international fora;
Het kabinet is met het CERD Comité van mening dat de aanpak van racisme bijzondere aandacht verdient. De aanpak van discriminatie op grond van afkomst, religie en huidskleur, zal daarom nadrukkelijk een plek krijgen in het nieuwe actieprogramma tegen discriminatie dat de Kamer is toegezegd in het najaar van 2015. Het kabinet hecht aan een breed antidiscriminatie programma dat alle gronden bestrijkt omdat er veel overeenkomsten zijn in de onderliggende mechanismes die ten grondslag liggen aan verschillende vormen van discriminatie. Er is daarom ook veel winst te behalen in een ieder geval, deels, gemeenschappelijke aanpak, waaronder bijvoorbeeld waar het gaat om investeringen in kennis over werkzame methodieken en aangrijpingspunten voor beleid. Veel maatregelen overstijgen daarnaast specifieke gronden van discriminatie, zoals bijvoorbeeld in het uitsluiten van bedrijven die veroordeeld zijn voor discriminatie. Maar ook in de zorg voor laagdrempelige antidiscriminatie voorzieningen, waar iedereen, ongeacht de specifieke discriminatiegrond, terecht kan voor melding en advies.

Bewustwording en preventie zullen belangrijke aandachtspunten zijn in het nieuwe actieprogramma en vormen eveneens belangrijke elementen in de campagne "zet een streep door discriminatie".

(b) Adopt the necessary measures to ensure that stop and search powers are not exercised in a discriminatory manner, and monitor compliance with such measures;
Etnisch profileren wordt ten principale afgewezen. Het thema staat hoog op de agenda en het heeft de aandacht van de korpsleiding en leidinggevenden binnen de politie. De aandacht voor het onderwerp is de afgelopen jaren flink toegenomen. In de beschikbare wetenschappelijke onderzoeken zijn geen aanwijzingen gevonden voor structureel etnisch profileren. Politieoptreden is in veruit de grote meerderheid van de situaties goed te rechtvaardigen op grond van concrete gedragingen, informatie of situationele omstandigheden. Het tegengaan van etnisch profileren is van cruciaal belang voor de effectiviteit en legitimiteit van het optreden van de politie, en het maatschappelijk vertrouwen in de politie. Maatregelen om etnisch profileren te voorkomen zijn training, verbinding en aanpassingen in de klachtenprocedure. Er zijn en worden stappen gezet om de bewustwording via onderwijs en training te vergroten (zie ook 14c). Agenten in kwetsbare wijken worden extra getraind in opmerkzaamheid en weerbaarheid. Van belang is de verbinding met de lokale samenleving en alle wijken en buurten daarbinnen. De gewijzigde klachtenregeling is op 1 december 2014 in werking getreden. Hiermee is de onafhankelijkheid van de klachtencommissie geborgd.

(c) Strengthen measures to eliminate racist bullying at school, including by promoting, at all levels of education, general sensitivity to diversity and multiculturalism;
De staatssecretaris van OCW heeft als onderdeel van een integraal plan van aanpak tegen pesten de onderwijswetgeving aangepast. Deze aanpassing heeft tot gevolg dat alle scholen met ingang van 1 augustus 2015 verplicht zijn om zich in te spannen om een sociaal veilig schoolklimaat te creëren voor iedere leerling. Dit betekent dat het schoolbeleid gericht moet zijn op het voorkomen van alle vormen van pesten, zo ook het tegengaan van *racist bullying*. Tevens verplicht de wet scholen om het gevoerde beleid te monitoren. Dit moeten ze doen door een representatief deel van de leerlingen jaarlijks te bevragen naar hun veiligheidsbeleving en welbevinden. De vraag of leerlingen te maken hebben met discriminatie door medeleerlingen is onderdeel van deze monitor. De Inspectie van het Onderwijs houdt toezicht op de effectiviteit van het gevoerde beleid. Daarnaast werkt de regering aan een toekomstgericht curriculum voor het funderend onderwijs. Een belangrijk aspect daarbij is dat de kennis en vaardigheden die nodig zijn om volwaardige te participeren in de pluriforme en democratische samenleving, stevig verankerd worden. Het belang van burgerschapsonderwijs is nog eens benadrukt door de minister van SZW en de minister en staatssecretaris van OCW in de Kamerbrief van 29 april 2015.[4] Deze brief gaf een overzicht van maatregelen die worden genomen om burgerschapsonderwijs te versterken en plaatst burgerschapsvorming in het kader van brede ontwikkeling van leerlingen en studenten. Kennis van mensenrechten is daar een onderdeel van. Aan leraren die moeite hebben om in hun klas het gesprek te voeren over maatschappelijke thema's als diversiteit en respect voor anderen, wordt ondersteuning aangeboden.

(d) Increase the number of persons of minority groups engaged in law enforcement and across the justice system
Diversiteitsbeleid is een belangrijk onderdeel van het HRM-beleid van politie. Een van de prioriteiten is het vergroten van de diverse instroom in de politieorganisatie. De focus ligt op dit

[4] Vergaderjaar 2014-2015, Kamerstuk 34000, Nr. 93.

moment op de instroom van mensen met een dubbele culturele achtergrond en vrouwen. Tijdens wervingscampagnes is hierop de inspanning van politie gericht. De Nationale Politie heeft op 2 juli 2015 ook het diversiteitcharter ondertekend.

Het OM streeft bij de samenstelling van het personeelsbestand ook naar diversiteit. Openstaan voor en kunnen omgaan met verschillen hoort bij de professionele beroepsopvatting en het werk van de officier van justitie. Het OM werft daarom medewerkers met uiteenlopende achtergronden en met een brede maatschappelijke blik die te allen tijde de beginselen van de rechtsstaat durven te verdedigen. De selectiecommissie van het OM krijgt training in het verwerven en selecteren zonder vooroordelen. Deze training is ontwikkeld door het College voor de Rechten van de Mens.

(e) Develop public awareness raising campaigns on stereotyping and discrimination, and provide mandatory training on human rights and the Convention to teachers, law enforcement officials and the judiciary;
Begin september 2015 is de landelijke campagne tegen discriminatie van start gegaan. Deze campagne brengt de norm die het kabinet wil uitdragen – discriminatie is in strijd met artikel 1 van de Grondwet – in beeld. De campagne draagt uit dat het aan de overheid en aan de maatschappij is om discriminatie tegen te gaan. Dat kan door discriminatie te melden. Maar óók door te erkennen dat we allemaal – vaak onbewust en onbedoeld – discrimineren. Pas als je je daar bewust van bent, kun je daar verandering in brengen. Deze campagne is een zogeheten koepelcampagne, waaraan in de komende vier jaar nog diverse andere campagnes zullen worden gehangen, gericht op bijvoorbeeld een bepaalde doelgroep of een bepaald terrein van het maatschappelijk leven. Een campagne die zich richt op de werking en het (onbedoelde) effect van stereotyperingen is zeer wel denkbaar. Overigens biedt het College voor de Rechten van de Mens trainingen aan personeelsfunctionarissen (in opleiding) en aan werkgevers en uitzendbureaus over de werking van stereotypen bij de werving en selectie (selecteren zonder vooroordelen). Deze training is voor iedereen beschikbaar op de website van het College. Ook vraagt het College sinds kort aandacht voor de vooroordelen die een niet-Nederlandse naam soms oproept bij werkgevers.

Docenten spelen een grote rol in de vorming van hun leerlingen en studenten tot burgers die volwaardig kunnen participeren in de samenleving. In de lerarenopleidingen doen docenten-in-opleiding hun eerste ervaringen op met deze rol en doen ze kennis op die hen hierbij zal helpen. In de generieke kennisbases voor de pabo en de tweedegraads lerarenopleiding is algemene kennis over burgerschap opgenomen. Specifieke kennis over mensenrechten is opgenomen in de kennisbasis geschiedenis voor de pabo en in de kennisbasis voor tweede- en eerstegraads docenten maatschappijleer. De afzonderlijke lerarenopleidingen gebruiken deze kennisbasis om hun eigen onderwijs vorm te geven. Ten aanzien van burgerschap is het niet alleen belangrijk dat docenten voldoende kennis, maar ook de juiste vaardigheden opdoen. De ministeries van OCW en SZW ondersteunen een project waarin samen met lerarenopleidingen een methodiek wordt ontwikkeld om toekomstige docenten de vaardigheid te leren het (moeilijke) gesprek met hun leerlingen en studenten aan te gaan. Leraren zijn vrij in het kiezen van nascholing. Scholen ontvangen een budget per leraar wat naar eigen inzicht kan worden ingezet. Het ministerie van OCW biedt ondersteuning aan leraren die dat willen op gebied van het voeren van gesprekken over maatschappelijke thema's als discriminatie, gelijke rechten of godsdienstvrijheid.

Training over mensenrechten is een standaard onderdeel in het opleidingskader voor zowel politie als rechterlijke macht. Het opleidingsinstituut van de Rechtspraak (SSR) biedt gespecialiseerde cursussen en trainingen over mensenrechten voor rechters en officieren van justitie. Een voorbeeld is de module discriminatie. Deze cursus is verplicht voor officieren van Justitie en gerechtssecretarissen die discriminatiezaken behandelen. De cursus is ontwikkeld door het Landelijk expertisecentrum discriminatie van het Openbaar Ministerie. Ook binnen de politieorganisatie vormen trainingen en opleidingen een belangrijk instrument om de kwaliteit van het politiewerk te waarborgen, zoals workshops voor zowel leidinggevenden als de agenten op straat. In het initiële politieonderwijs (basis politieonderwijs) wordt aandacht besteed aan diversiteit in de module Multicultureel Vakmanschap (MCV) en in praktijkopdrachten. Daarnaast zijn en worden er stappen gezet om de bewustwording over diversiteit en voorkomen van etnisch profileren via onderwijs en training te vergroten. Voorbeelden hiervan zijn studiemiddagen en trainingen in diverse regionale eenheden en het tegen het licht houden van het curriculum van de politieacademie. De Politieacademie maakt diversiteit als rode draad door het Politieonderwijs meer zichtbaar. Docenten worden beter opgeleid op het gebied van diversiteit. Daarnaast streeft de Politieacademie naar een meer diverse samenstelling van het docentenkorps.

(f) Consider developing strategies to avoid the use of negative stereotypes and stigmatization of ethnic groups by political parties as a basis of their political activities; and

Het kabinet wijst erop dat publiek debat in het parlement de basis vormt van de democratie. Omdat in Nederland zeer diverse opvattingen leven over onderwerpen als migratie en integratie, wordt het debat daarover ook gekenmerkt door een grote diversiteit aan visies en opvattingen en soms door felheid van toon. Het is voor de werking van de democratie belangrijk dat dit debat wordt gevoerd en dat politici daarin de opvattingen verkondigen die leven onder delen van de bevolking, ook als deze opvattingen de grens van het wettelijk toelaatbare opzoeken. Het recht op vrijheid van meningsuiting is neergelegd in artikel 10 van de Grondwet. Daarbij geldt dat politici, zeker in het publieke debat, een grotere vrijheid toekomt dan anderen om hun mening te uiten.

Zoals in de reactie op aanbeveling sub 12 ook toegelicht is, is deze vrijheid echter niet onbeperkt, en wordt begrensd door de regels van de wet. Het is uiteindelijk aan de rechter om te oordelen of ook daadwerkelijk de strafwet is overtreden.

(g) Collect data and information about stop and search practices by the police and include these findings in its next periodic report.
De minister van VenJ zal de uitvoerbaarheid van deze aanbeveling nader bekijken met de politie. Hoewel er begrip is voor de aanbeveling, wordt een onevenredige toename van de administratieve lasten gevreesd met de uitvoering van deze aanbeveling

16. **Bearing in mind its general recommendation no. 32 (2009) on the meaning and scope of special measures, and in light of its general recommendation no. 34 (2011) on Racial Discrimination against People of African Descent, the Committee recommends that the State party explicitly recognize that people of African descent form a part of Dutch society, and:**

(a) Develop and implement specific measures and affirmative action policies to eliminate racial profiling and discrimination faced by persons of African descent and to increase the participation of persons of African descent in public office and higher positions of political responsibility;
Het kabinet zal invulling geven aan het VN decennium voor mensen van Afrikaanse afkomst. Het primaire doel hierbij is de aanpak van racisme in Nederland te versterken. Dit op een manier die aansluit bij het uitgangspunt van het Nederlandse antidiscriminatiebeleid dat beleid en maatregelen ter voorkoming van discriminatie ten gunste zijn van alle burgers, maar dat specifieke maatregelen kunnen worden getroffen in gevallen waarin dit noodzakelijk en/of gerechtvaardigd is bevonden om een effectieve en duurzame aanpak van een probleem te waarborgen. In bijlage 2 staat op hoofdlijnen beschreven hoe de nationale invulling van het VN decennium nader vorm zal worden gegeven. Het voorkomen van etnisch profileren is daarin als aandachtspunt meegenomen. Het kabinet zet zich in voor de bevordering van culturele diversiteit binnen de overheid maar houdt daarbij geen rekening met specifieke etnische afkomst. Vanuit het kabinet is geen bemoeienis met kandidaatstelling door politieke partijen voor politieke functies.

(b) Provide disaggregated data in its next periodic report on the social and economic situation of people of African descent, including from a gender perspective;
In Nederland wordt de registratie van geboorteland (van de persoon zelf of van de ouders) gebruikt om participatie van (nieuwe) groepen in de samenleving te volgen. Deze objectieve informatie is afkomstig uit de Basisregistratie Personen/Gemeentelijke Basis Administratie. Gecombineerd met andere informatie kan op grond hiervan de sociaal economische situatie (arbeid, onderwijs en participatie) in kaart worden gebracht, inclusief een onderscheid naar gender. De Nederlandse overheid heeft echter niet de beschikking over data hoe personen zichzelf (etnisch) identificeren. Onderzoek toont aan dat dergelijke zelfidentificatie niet betrouwbaar en bruikbaar blijkt. Daarbij is registratie in datasystemen van dergelijke bijzondere persoonsgegevens, welke extra beschermd zijn via de Wet Bescherming Persoonsgegevens (hoofdstuk 2, paragraaf 2), verboden. Specifieke informatie over de groep mensen van Afrikaanse afkomst is derhalve niet beschikbaar. Informatie is wel beschikbaar per geboorteland. In het kader van de Nederlandse invulling van het VN-decennium voor mensen van Afrikaanse afkomst zal een analyse van de problematiek waar mensen van Afrikaanse afkomst tegen aan lopen worden uitgevoerd, welke aanvullende informatie zal bevatten op de reeds bestaande kennis.

(c) Undertake public education campaigns to ensure that the society at large is informed about the complex history of people of African descent in the Netherlands, including the periods of slavery and colonisation as well as racial discrimination faced by people of African descent; and
Het kabinet acht het belangrijk dat op verschillende plekken in Nederland de koloniale geschiedenis en het slavernijverleden zichtbaar worden gemaakt. Musea vervullen een belangrijke rol in het maatschappelijk bewust worden van de geschiedenis van mensen met een Afrikaanse herkomst in ons land. Een voorbeeld hiervan is het Nationaal Museum van Wereldculturen waarin op verschillende manieren aandacht wordt besteed aan de geschiedenis en cultuur van Afrika, ook in

actuele zin (hedendaagse fotografie etc.). Daarnaast dienen het Rijksmuseum en het Scheepvaartmuseum te worden vermeld. Deze musea besteden onder meer aandacht aan het Nederlands slavernijverleden en het koloniaal verleden. Ook kan gewezen worden op het Zeeuws Archief en het Nationaal Archief. Beide instellingen hebben zowel tentoonstellingen over deze onderwerpen georganiseerd, als lesmateriaal ten behoeve van het onderwijs vervaardigd. Tot slot is ook belangrijk dat het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem de opdracht heeft om samen met het Rijksmuseum de Canon van Nederland, waarin ons koloniale verleden is opgenomen, zichtbaar te maken.

Het kabinet hecht ook veel waarde aan een jaarlijkse nationale herdenking van het slavernijverleden. Het kabinet heeft tot en met 2020 structureel €50.000 per jaar beschikbaar gesteld bij het Mondriaan Fonds, om herdenking van de slavernij mogelijk te maken. In het primair en secundair onderwijs bestaat de verplichting aandacht te besteden aan de trans-Atlantische slavenhandel in het curriculum.

(d) Increase in its school curriculum information on the slave trade, enslavement and colonisation.
In de kerndoelen voor de onderbouw, en de canon van Nederland die aan één van die kerndoelen ten grondslag ligt, is expliciet aandacht voor onderwerpen als het slavernijverleden van Nederland, en het kunnen plaatsen van actuele spanningen en conflicten in de wereld tegen hun (historische) achtergrond. Ook worden in de nieuwe examenprogramma's geschiedenis voor vmbo (sinds 2014) en havo en vwo (sinds 2015) worden thema's behandeld als de Europese overheersing, kolonialisme en slavenhandel. Het Kabinet zal blijven waarborgen dat er in het curriculum van het funderend onderwijs aandacht wordt besteed aan slavernij, slavenhandel en kolonisatie.

18. **Considering that even a deeply-rooted cultural tradition does not justify discriminatory practices and stereotypes, the Committee recommends that the State party actively promote the elimination of those features of the character of Black Pete which reflect negative stereotypes and are experienced by many people of African descent as a vestige of slavery. The Committee recommends that the State party find a reasonable balance, such as a different portrayal of Black Pete and ensure respect of human dignity and human rights of all inhabitants of the State party. The Committee further recommends that the State party ensure non-discrimination in the enjoyment of freedom of expression and association, and that attacks on protesters be effectively investigated and duly prosecuted.**
Het sinterklaasfeest is een eeuwenoude traditie die wordt vormgegeven door de samenleving en die is blijven bestaan door te veranderen. De regering onderschrijft met het VN-comité tegen rassendiscriminatie, dat in de vertolking van Zwarte Piet negatieve stereotyperingen een rol kunnen spelen. Deze kunnen onbedoeld vooroordelen en discriminatie in de hand werken en mensen kwetsen. Tegelijkertijd acht de regering het van belang te benadrukken dat dit mensen die het feest altijd met veel vreugde vieren niet tot racist maakt.

Het kabinet is van mening dat een verbod op Zwarte Piet van staatswege niet de uitweg is maar dat de overheid een rol kan spelen om een respectvolle nationale dialoog te faciliteren zodat er vanuit de maatschappij initiatieven ontstaan om Zwarte Piet te veranderen in een figuur die iedereen recht doet.

Iedereen heeft in Nederland het recht om in het openbaar te demonstreren en zijn of haar mening te uiten, dat is vastgelegd in de grondwet. Daarbij is het uiteraard van belang dat er geen wetten of regels worden overtreden en er geen sprake is van verstoring van de openbare orde.

20. **In light of its general recommendations nos. 27 (2000) on Discrimination against Roma and 32 (2009) on the Meaning and Scope of Special Measures in the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, the Committee recommends that the State party take specific measures in favour of Roma, Sinti and Travellers including by creating better opportunities in the labour market, combating discrimination in education and housing, and tackling the problems faced by Roma, regarding registration status and statelessness. The Committee recommends that the State party base these measures on prior consultation with representatives of Roma, Sinti and Travellers to ensure that they are tailored to their particular problems and needs. The Committee also recommends that the State party take resolute measures to ensure that Travellers are provided with sufficient campsites, so as to be able to practice their traditions and preserve their cultural identity.**
Het kabinet zet in samenwerking met de zogenaamde Roma-gemeenten in op het aanpakken van problematiek waar Roma, Sinti en Travellers mee te maken hebben, waar mogelijk vanuit generiek beleid. Daarbij worden ook de Roma zelf zoveel mogelijk betrokken bij het vinden van oplossingsrichtingen. Door middel van het tweejaarlijks laten uitvoeren van een monitor Sociale

Inclusie investeert het kabinet in kennis over de situatie en positie van Roma en Sinti in Nederland. Er worden regelmatig themabijeenkomsten georganiseerd met Roma gemeenten om kennis uit te wisselen over specifieke Roma gerelateerde problemen. Zo heeft dit jaar een themabijeenkomst over discriminatie plaatsgevonden aan de hand van een presentatie van een gemeentelijke anti-discrimatievoorziening. Het kabinet tracht de toegankelijkheid van de anti-discriminatie voorzieningen en de meldingsbereidheid onder Roma, te vergroten.

Om de schooluitval een halt toe te roepen is in 2006 rijksbeleid ontwikkeld via het programma Aanval op de Schooluitval om het voortijdig schoolverlaten aan te pakken en daarmee de kansen voor jongeren op de arbeidsmarkt te vergroten. Het schoolverzuim en de schooluitval onder Roma jongeren is de afgelopen jaren gedaald, zeker voor basisschoolleerlingen. Om de jeugdwerkloosheid tegen te gaan zijn in het Actieplan MBO 2011-2015 diverse maatregelen opgesteld, waaronder stimulering dat leerbedrijven jongeren in een kwetsbare positie, waaronder ook Roma en Sinti jongeren, stageplaatsen blijven aanbieden. De werkloosheid onder Roma jongeren blijft een aandachtspunt. Het programma Aanpak Uitbuiting Roma kinderen zet met een aantal gemeenten en maatschappelijke organisaties in op het ontwikkelen van instrumenten en tools voor professionals om daarmee de uitbuiting van Roma tegen te gaan. Het motto van het programma is "handhaven waar moet, perspectief waar kan", en dient de handelingsverlegenheid van professionals te verminderen, en het ruimte kunnen bieden voor ondersteuning aan Roma te vergroten.

Het voorzien in de behoefte aan huisvesting is een primaire taak van de gemeenten. Dit geldt ook voor het voorzien in standplaatsen voor woonwagenbewoners. Het gemeentelijke beleid dient in lijn te zijn met het uitgangspunt van gelijke behandeling. Daarnaast dient in het gemeentelijk beleid ook aandacht te zijn voor de behoeften van woonwagenbewoners. Het Rijk zal het belang hiervan in bestuurlijke overleggen met de VNG benadrukken.

22. **The Committee reiterates its previous recommendations, and urges the State party to ensure that its integration policies reflect the responsibilities of the State under the Convention (CERD/C/NLD/CO/17-18, para. 4). Recalling its general recommendation No. 30 (2005), on Discrimination against non-citizens and general recommendation No. 32 (2009) -on the Meaning and Scope of Special Measures in the International Convention on the Elimination of All Forms Racial Discrimination, the Committee recommends that the State party:**

(a) Adopt a specific integration policy which effectively promotes the full participation and integration of migrants into Dutch society, applying a policy which is adequately resourced and includes measures to provide migrants with access to free language classes as well as assistance in finding an internship post or a job;

(b) Pay particular attention to migrants in especially vulnerable situations; and
Volgens het kabinet zijn migranten in de eerste plaats zelf verantwoordelijk om hun integratie ter hand te nemen en de kennis en vaardigheden te verwerven die nodig zijn om een zelfredzaam bestaan op te bouwen in Nederland. Dat geldt ook ten aanzien van de kennis van de Nederlandse taal. Het leren van de taal is een eerste vereiste om mee te kunnen doen. Het uitgangspunt van zelfredzaamheid heeft ertoe geleid dat per 1 januari 2013 de Wet inburgering op een aantal punten ingrijpend is gewijzigd. Inburgeringsplichtige nieuwkomers, alsmede EU burgers, kunnen daarbij een beroep doen op een lening voor het bekostigen van een taal- en/of inburgeringscursus. Er wordt ook rekening gehouden met de positie van kwetsbare groepen. Voor vluchtelingen wordt de lening na het succesvol behalen van het examen kwijtgescholden. Vluchtelingen die nog verblijven in een AZC kunnen na vergunningverlening kosteloos deelnemen aan een inburgeringscursus die bestaat uit de onderdelen taal en kennis van de Nederlandse maatschappij. Gemeenten krijgen per uitgeplaatste vluchteling 1000 euro voor maatschappelijke begeleiding van vluchtelingen.

Recentelijk is ook een pilot afgerond waarin in een aantal gemeentes een participatieverklaring is geïntroduceerd. Hierin werden nieuwkomers gewezen op de rechten en plichten en basisprincipes van de Nederlandse samenleving, maar ook meer praktisch wegwijs gemaakt in de gemeente waar zij zich hebben gevestigd. Deelname hieraan vond plaats op vrijwillige basis.

Het is van groot belang dat inburgeraars al in een zo vroeg mogelijk stadium kennismaken met de Nederlandse arbeidsmarkt en stappen zetten die leiden tot het zo snel mogelijk, maar ook duurzaam, verwerven van een plek op de arbeidsmarkt. Met de recente toevoeging van het examen "Oriëntatie op de Nederlandse arbeidsmarkt" (ONA) aan de inburgeringplicht, wordt deze inzet minder vrijblijvend en beter ondersteund. Centrale doelstelling is dat de inburgeraar weet hoe

hij in Nederland werk moet zoeken en werk kan behouden. Hij laat zijn diploma – kosteloos – waarderen, waardoor duidelijk wordt welke opleiding of cursussen eventueel nodig zijn om het eigen beroep in Nederland uit te oefenen. De inburgeraar stelt een loopbaanplanning op in de vorm van te ondernemen acties, oriënteert zich op de (regionale) arbeidsmarkt, leert het nut van het hebben van een netwerk bij het zoeken naar werk en gaat daarom ook zelf aan de slag met het opbouwen van een netwerk, stelt een CV op, zoekt vacatures en schrijft sollicitatiebrieven. Inburgeraars met een bijstandsuitkering hebben ook te maken met de voorwaarden en het aanbod van gemeenten in het kader van re-integratie. Deze kunnen aanvullend of versterkend zijn in relatie tot de arbeidsmarktmodule.

Ook is er veel aandacht voor de aanpak van werkloosheid onder jongeren met een biculturele achtergrond. Vanuit het regeerakkoord is een groot aantal maatregelen genomen om de werking van de arbeidsmarkt te verbeteren en het onderwijs beter te laten aansluiten op de arbeidsmarkt.

De Tweede Kamer is op 31 maart 2015[5] geïnformeerd over de aanpak en voortgang van het maken van afspraken met werkgevers(organisaties) - vastgelegd in zogenoemde Werkakkoorden - om de kansen op werk te vergroten voor (migranten)jongeren en vluchtelingen. Er zijn in dat kader afspraken gemaakt met 75 werkgevers(organisaties). In hun Werkakkoord spreken zij de intentie uit om de kansen op werk voor (migranten)jongeren en vluchtelingen te vergroten. De werkgevers(organisaties) geven hier ieder op hun eigen manier invulling aan. Werkgevers(organisaties) bieden - ook voor kwetsbare jongeren - werk (banen, traineeships, stages voor afgestudeerden), scholing (stages en BBL-leerbanen voor scholieren/studenten in het mbo/hbo/wo, omscholing van jongeren zonder startkwalificatie) en dragen bij aan de voorbereiding van jongeren in het onderwijs op de arbeidsmarkt. Dit door bijvoorbeeld het bieden van snuffelstages om jongeren een beeld te geven van de verschillende beroepen of door jongeren die op het punt van afstuderen staan of net zijn afgestudeerd een relevant netwerk te bieden in samenwerking met partners zoals JINC of DeBroekriem. De komende twee jaar zal ingezet worden op 100 nieuwe Werkakkoorden, die een uitstralingseffect hebben naar andere werkgevers. Hierbij gaat het om werkgevers in kansrijke sectoren, grote werkgevers met veel regionale vestigingen en beeldbepalende werkgevers met een sterke positie in hun eigen sector. Het doel hiervan is ook, te komen tot een cultuurverandering, waarbij deze werkgevers hun verantwoordelijkheid nemen voor een open en inclusief wervingsbeleid en organisatiecultuur, waarin kansen worden geboden aan alle jongeren.

De totstandkoming van taalakkoorden draagt tenslotte direct bij aan de taalbeheersing van migrantenwerknemers en daarmee ook hun arbeidsmarktpositie.[6]

(c) Ensure that undocumented migrants are provided with food and shelter, as appropriate, in all circumstances prior to deportation, and that they are granted the right to obtain healthcare in all constituent parts of the State party.
Zie de reactie op aanbeveling 34.

24. **The Committee recommends that the State party strengthen its measures to vigorously tackle discrimination in employment, and for that purpose:**

(a) Increase measures to effectively prevent discrimination in employment, including the implementation of policies relying on anonymized CVs;
Anoniem solliciteren kan niet dé oplossing van het probleem van discriminatie zijn- al was het alleen maar dat het het probleem van vooroordelen maskeert. Er zijn hier ook, voor zover bekend, wisselende ervaringen mee. In opdracht van het ministerie van SZW wordt een inventarisatie gemaakt van experimenten en onderzoek t.a.v. anoniem solliciteren.

(b) Review all current obstacles experienced by young members of minority groups and adopt specific measures, long-term policies and strategies with an effective monitoring and evaluation mechanism to address the root causes of unemployment among young members of minority groups, as well as specific measures to provide them with training and vocational skills training in order to improve their opportunities to access the labour market; and
Om de arbeidsmarktpositie van migrantenjongeren te verbeteren werkt het kabinet de komende

[5] Vergaderjaar 2014-2015, Kamerstuk 29544, nr. 438.

[6] Vergaderjaar 2014-2015, Kamerstuk 32824, nr. 77.

jaren samen met vijf steden (Amsterdam, Den Haag, Eindhoven, Leeuwarden, Zaanstad) in de 'buurtgerichte aanpak' als onderdeel van de Aanpak Jeugdwerkloosheid. Hierbij wordt samengewerkt met werkgevers, gemeenten en scholen om jongeren beter voor te bereiden op de arbeidsmarkt door het versterken van werknemersvaardigheden, vroegtijdige kennismaking met de arbeidsmarkt, vergroten van het netwerk met werkgevers en het actief bemiddelen naar werk.

Voor een succesvolle aanpak is het cruciaal om ook aandacht te besteden aan het tegengaan van discriminatie. Migrantenjongeren moeten weerbaar worden gemaakt en leren omgaan met discriminatie, door leraren hier het gesprek met hen over aan te laten gaan. Voor het overbruggen van vooroordelen is het verder zaak om migrantenjongeren zo vroeg mogelijk relevante werkervaring op te laten doen in de richting van hun opleiding, om zo ook makkelijker toegang te krijgen tot een stage of een baan na afstuderen. Discriminatie is namelijk vooral 'pre-entry' een probleem. Eenmaal werkzaam (ook bij stages) is discriminatie minder van invloed op de arbeidsmarktpositie van migrantenjongeren.[7] Als voornoemde aanpak effectief blijkt, zal worden bezien hoe deze breder uit te rollen en onderdeel te laten uitmaken van het reguliere onderwijsaanbod gericht op een goede voorbereiding op de arbeidsmarkt.

(c) Ensure that employers and employment agencies that discriminate are adequately and effectively sanctioned.
In het Actieplan Arbeidsmarktdiscriminatie zijn 24 maatregelen opgenomen om discriminatie op de arbeidsmarkt te bestrijden. De maatregelen uit dit Actieplan van mei 2014 zijn allemaal in volle uitvoering.

De uitzendbranche bestrijdt actief discriminatie en neemt initiatieven op dit gebied. Zowel de Algemene Bond Uitzendondernemingen (ABU) als de Nederlandse Bond van Bemiddelings- en Uitzendondernemingen (NBBU) hebben onderzoek gedaan naar discriminatie in de branche en beide organisaties zullen dit onderzoek (waarschijnlijk in 2015) herhalen.

Met de invoering van de Wet aanpak schijnconstructies wordt het mogelijk om gegevens van de Inspectie Sociale Zaken en Werkgelegenheid openbaar te maken. Zo worden gegevens openbaar gemaakt van ondernemingen die zich niet aan de regels houden, bijvoorbeeld door te discrimineren. Deze wet is per 1 juli 2015 in werking getreden.

De Rijksoverheid wil het goede voorbeeld geven door geen zaken meer te doen met bedrijven die discrimineren op de arbeidsmarkt. Voor de uitzendbranche is dit geregeld. De Rijksoverheid beëindigt het contract met uitzendbureaus als er sprake is van een onherroepelijke strafrechtelijke veroordeling wegens discriminatie. Er is hiervoor een modelovereenkomst ontwikkeld[8] voor de inhuur van flexibele arbeidskrachten op basis van een Uitzendovereenkomst. In deze raamovereenkomst is in aanvulling op de algemene Rijksvoorwaarden (ARVODI 2014) een specifieke beëindigingsclausule opgenomen ingeval van discriminatie op de arbeidsmarkt bij onherroepelijke strafrechtelijke veroordeling. De uitzendbranche heeft met dit model ingestemd.

Daarnaast zijn standaardclausules en tekstblokken ontwikkeld om op te nemen in de overige modelovereenkomsten en aanbestedingsdocumenten van het Rijk om zeker te stellen dat deze werkwijze daar waar mogelijk ook ten aanzien van andere organisaties waar het Rijk zaken mee doet wordt toegepast. De Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) gaat de door het Rijk ontwikkelde standaardclausules en tekstblokken[9] onder de aandacht brengen van haar leden, zodat ook gemeenten hier gebruik van kunnen maken.

26. **Recalling its general recommendation No. 31 (2005) on the Prevention of Racial Discrimination in the Administration and Functioning of the Criminal Justice System, the Committee recommends that the State party remind members of the police, public prosecutors and members of the prosecution service of the general importance of prosecuting acts of racial discrimination, in particular offences committed with racial motives. Furthermore, the Committee recommends that the State party:**
In de Veiligheidsagenda 2015-2018 hebben de Minister van Veiligheid en Justitie, het Openbaar

[7] SCP: 'Op achterstand' (2012); Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), 'Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt' (2014).

[8] Raamovereenkomst ARVODI-2014 inzake inhuur Flexibele Arbeidskrachten op basis van Uitzendovereenkomst.
[9] De ontwikkelde bepalingen en tekstsuggesties zijn optioneel van aard, omdat het ingevolge de Aanbestedingswet 2012 niet is toegestaan om deze bepalingen generiek toe te passen. Per geval zal dus moeten worden beoordeeld of toepassing van de betreffende bepaling proportioneel en mogelijk is.

Ministerie, de politie en gemeenten afspraken gemaakt over een extra inzet op de aanpak van high impact crime. Hieronder valt ook geweld met een discriminatoir motief.

(a) Ensure that available remedies and services to access them and to seek support are sufficiently known to the public, in particular to minority groups, asylum-seekers and refugees residing in reception facilities, and inform them in an understandable way about such remedies and services;
Het kabinet heeft bij de start van de nationale publiekscampagne tegen discriminatie begin september ook de website www.discriminatie.nl opnieuw gelanceerd. Deze website gaf informatie over antidiscriminatievoorzieningen, maar is nu omgebouwd tot een eenvoudige tool voor mensen die willen weten waar zij met hun discriminatieklacht terecht kunnen. De website brengt bezoekers met een paar muisklikken bij het juiste adres voor melden en/of voor bijstand. Ook geeft de website voor de geïnteresseerden meer achtergrondinformatie over discriminatie en de verschillende organisaties die klachten kunnen beoordelen of slachtoffers kunnen bijstaan. De website met informatie over de publiekscampagne 'Zet een streep door discriminatie' wijst ook op de website www.discriminatie.nl.

Het is bekend bij het Centraal orgaan opvang asielzoekers (COA) dat in individuele gevallen bewoners te maken krijgen met confrontaties waarin discriminatie de aanleiding vormt, bijvoorbeeld vanwege hun religieuze achtergrond of seksuele geaardheid. Medewerkers van het COA worden getraind en voorgelicht over deze vormen van spanningen en wat zij als medewerkers kunnen doen bij escalatie. Naast de zorg voor de slachtoffers is er een streng beleid tegen de daders van agressie en geweld, dus ook in geval van discriminatie. Incidenten die zich voordoen worden door de medewerkers van het COA afgehandeld waarbij slachtoffers in contact worden gebracht met de juiste organisaties.

(b) Undertake increased efforts to raise public awareness and knowledge about racial discrimination faced by ethnic minority groups, as well as about the double or multiple discrimination faced by persons professing a particular religion, women, and LGBTI persons and on how to recognize and react to discriminatory practices; and
Het creëren van bewustwording is een belangrijk element in de publiekscampagne tegen discriminatie en zal ook een belangrijk aandachtspunt zijn in het nieuwe actieprogramma tegen discriminatie. Hierbij gaat het om alle soorten discriminatie, waaronder discriminatie op basis van huidskleur, afkomst, religie, geslacht en seksuele voorkeur of een combinatie van meerderen van deze. Hoe discriminatie te herkennen en hoe hierop actie te ondernemen zullen eveneens belangrijke aandachtspunten zijn binnen het nieuwe actieprogramma. De bij de publiekscampagne horende website www.discriminatie.nl biedt eveneens concrete informatie aan burgers over waar zij terecht kunnen indien zij melding willen doen van discriminatie. Daarnaast biedt de website meer achtergrondinformatie over discriminatie en de verschillende organisaties die klachten kunnen beoordelen of slachtoffers kunnen bijstaan.

(c) Promote critical thinking among school children and young people and equip them with the necessary skills to become aware of and respond to stereotypes and discriminatory and intolerant behaviour.
Het kabinet ziet het als een belangrijk onderdeel van burgerschap dat leerlingen een kritisch oordeelsvermogen ontwikkelen, met name als het gaat om onderwerpen die gevoelig kunnen liggen bij individuen of groepen in de samenleving. Voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs is daarom voorgeschreven dat scholen leerlingen leren om betekenisvolle vragen te stellen over maatschappelijke kwesties, daarover een beargumenteerd standpunt in te nemen en te verdedigen, en daarbij respectvol met kritiek om te gaan. De minister van OCW is voornemens om in het mbo het kwalificatiebesluit aan te scherpen wat betreft kritische denkvaardigheden, met als doel studenten weerbaarder te maken en beter om te leren gaan met verschillen in de samenleving. Het streven is om bovengenoemde aanscherpingen per 1 augustus 2016 in te laten gaan. Mediawijsheid is ook een belangrijk aspect als het gaat om kritisch denken van leerlingen. Het ministerie van OCW ondersteunt daarom de invoering van een mediawijs ICT-beleid op scholen via de organisatie Mediawijzer.net.

28. **The Committee recommends that the State party establish an effective arrangement for a dialogue with representatives of minority groups in order to be properly informed about their problems and needs, and to develop and implement, with their participation, policies and programmes to improve their situation and prevent and eliminate racial discrimination against them. The Committee recommends that the State Party make such a dialogue mandatory both at the central level and at the level of provinces and municipalities.**
Het kabinet hecht sterk aan een actieve dialoog met de samenleving over integratievraagstukken en in het bijzonder de discussie en samenwerking met maatschappelijke (zelf)organisaties over discriminatie. De regering kiest hierbij voor een flexibele dialoog waarbij afhankelijk van het

onderwerp en de probleemstelling de meest relevante gesprekspartners uitgenodigd worden voor overleg. Dit komt in plaats van een geïnstitutionaliseerde overlegstructuur met vaste gesprekspartners zoals met het voorheen Landelijk Overleg Minderheden (LOM) in het kader van de Wet Overleg Minderheden (WOM) is vormgegeven. Met de flexibele dialoog staat de overheid op een actievere wijze in contact met de samenleving over de verschillende thema's die in het kader van het integratiebeleid en discriminatie aan de orde zijn.

De dialoog met de samenleving vindt onder meer plaats door oog en oor te hebben voor signalen uit de samenleving: dit doen we door in nauw contact te blijven met partijen als sleutelfiguren uit migrantengemeenschappen, organisaties met kennis over migranten en migrantenorganisaties. Daarnaast worden er veelvuldig rondetafelgesprekken, expertmeetings en conferenties over discriminatie georganiseerd, zoals rond antisemitisme, moslimdiscriminatie en uitvoering van het VN decennium voor mensen van Afrikaanse afkomst.

30. **The Committee recommends that the State party ensure that policies aimed at integration of migrants are not discriminatory in effect. The Committee furthermore encourages the State party to discontinue the Civic Integration Examination Abroad and allow migrants to take the Civic Integration Examination in the State party without discrimination. Furthermore, the Committee recommends that the State party ensure that the family reunification policy meets the international standards on the right to the protection of family life.**
Migranten uit verschillende landen, zoals bijvoorbeeld Canada en Australië, zijn niet visumplichtig en daarmee vrijgesteld van het vereiste om het basisexamen inburgering buitenland met goed gevolg af te leggen. Reden voor de vrijstelling van de visumplicht heeft te maken met de relatie van Nederland met deze landen. Met een aantal van deze landen zijn bilaterale verdragen gesloten en met andere landen speelt de handelsrelatie een rol. Dit leidt tot onderscheid maar is volgens Nederland gerechtvaardigd. De landen in kwestie zijn veelal landen waarvan de culturele, sociale en economische situatie vergelijkbaar is met die van Nederland.

De Nederlandse regering huldigt het standpunt dat het goed is dat migranten zich voorbereiden op hun komst naar Nederland en dat dit hun integratie- en participatieproces bevordert. Indien migranten niet in staat zijn het basisexamen inburgering buitenland met succes af te leggen, kan ontheffing of vrijstelling worden verleend. In de uitspraak van het Europese Hof van Justitie over de verenigbaarheid van het basisexamen inburgering buitenland met de richtlijn gezinshereniging van 9 juli 2015 erkent het Hof dat Nederland eisen mag stellen aan immigranten omdat dit de integratie bevordert. Wel tekent het Hof daarbij aan dat de toepassingsvoorwaarden voor een dergelijke verplichting het recht op gezinshereniging niet onmogelijk of uiterst moeilijk mogen maken. Naar aanleiding van deze uitspraak beraadt de Nederlandse regering zich op aanpassingen.

32. **The Committee recommends that the State party strengthen and implement special measures to increase the level of educational achievement of children of ethnic minority groups and reduce school dropout rates among them. Furthermore, the Committee recommends that the State party give adequate recognition to mother tongues and introduce bilingual education in Aruba and Curaçao.**
Steeds meer jongeren met een migrantenachtergrond zijn hoger opgeleid en het aantal voortijdig schoolverlaters neemt af. Vooral deze laatste ontwikkeling is belangrijk. Jongeren die voortijdig met de school stoppen komen moeilijk aan een baan en als ze een baan vinden is dit vaak tijdelijk.[10]

De Nederlandse regering zet zich in om vroegtijdig schooluitval tegen te gaan bij alle jongeren. Als onderdeel van de regionale aanpak kan blijken dat in een regio extra aandacht uit moet gaan naar bepaalde jongeren of bepaalde groepen jongeren. De regio's kunnen hier dan nader op in zetten. Daarnaast bestaat voorschoolse en vroegschoolse educatie (VVE), gericht op de allerjongsten en bedoeld om taalachterstanden weg te werken en te voorkomen. Voorschoolse educatie voorkomt dat kinderen met een taalachterstand naar de basisschool gaan. De vroegschoolse educatie is voor kinderen in groep 1 en 2 met een taalachterstand. De VVE is in principe voor alle kinderen met een taalachterstand, maar in de praktijk zijn dat voornamelijk kinderen afkomstig uit etnische minderhedengroepen.

34. **The Committee recommends that the State party develop public education programmes and promote**

[10] Kamerbrief Reactie Integratie SCP Jaarrapport 2013, Vergaderjaar 2013-2014, Kamerstuk 32824, Nr. 51, 11 maart 2014.

positive images of ethnic minorities, asylum-seekers and migrants, and develop awareness-raising campaigns to inform the public on the current and historical reasons for migration, such as armed conflict as well as extreme poverty.
De regering ondersteunt het pleidooi van de commissie voor goede, op de door haar gepropageerde thematiek toegesneden leermiddelen, maar ziet hiervoor geen taak weggelegd voor de landelijke overheid. Zoals bekend kent het Nederlandse onderwijs geen landelijk verplichte leermiddelen. De leermiddelenmarkt is een vrije markt. Onderwijsprofessionals kiezen zelf welke leermiddelen zij gebruiken om de (wel landelijk, in kerndoelen en eindtermen voorgeschreven) onderwijsinhouden te concretiseren. Daarom, en omdat in het bestaande leermiddelenaanbod amper aandacht is voor de door de commissie bepleite thematiek, is het nodig noch opportuun dat de landelijke overheid aanvullende leermiddelen zal (laten) ontwikkelen, laat staan het gebruik ervan voorschrijven.

In de reactie op aanbeveling 14 wordt reeds aandacht besteed aan de inzet van de recent gelanceerde nationale campagne.

Furthermore, the Committee recommends that the State party:

(a) Review its detention regime for asylum-seekers with a view to finding alternatives to detention and ensure that the detention of asylum-seekers is only used as a measure of last resort, is limited by statute to the shortest time reasonably necessary and that arbitrary detention is avoided;

(b) Ensure that these detainees are treated humanely and in conformity with international standards ;

(c) Fully comply with the obligation of non-*refoulement* arising out of the international norms concerning refugees and human rights, including by recognizing domestic violence as a ground for asylum; and

(d) Take measures of protection with regards to women, children and LGBTI asylum seekers, because of their particular vulnerability, and increase protection for unaccompanied children in reception facilities and thoroughly investigate the disappearance of unaccompanied children and search and identify these children.
Alvorens in te gaan op de aanbevelingen van het Comité op het terrein van asiel en migratie, hecht het kabinet eraan op deze plaats te benadrukken dat de opmerkingen van het Comité dat medewerkers die werkzaam zijn in de vreemdelingenketen bevooroordeeld zijn in hun handelen en vraagstelling, alsmede dat Nederland het refoulementverbod niet volledig zou respecteren, volstrekt ongefundeerd zijn. Hierbij steekt met name dat er noch onderliggende informatie, noch argumentatie wordt aangevoerd voor deze opmerkingen. Het kabinet herkent zich op geen enkele wijze in het beeld dat het Comité daarmee oproept.

Het kabinet stelt voorop dat de bewaring van asielzoekers in Nederland zo min mogelijk voorkomt. Bewaring bij de toegang en bij terugkeer is een uiterst middel dat terughoudend wordt gebruikt. Een asielzoeker kan alleen in bewaring worden geplaatst als bij de toegang bij de buitengrens van Nederland blijkt dat hij niet over de juiste documenten beschikt om toegang tot Nederland te krijgen. Deze grensdetentie duurt zo kort als mogelijk.

Personen waarvan de asielaanvraag is afgewezen, dienen Nederland zelfstandig te verlaten. De Nederlandse overheid biedt diverse vormen van ondersteuning aan om dit zelfstandig vertrek te realiseren. Maakt een vreemdeling daar geen gebruik van, en lukt vertrek ook niet via intensieve begeleiding door de Dienst Terugkeer & Vertrek en alternatieve toezichtmaatregelen, dan kan bewaring ingezet worden als laatste middel. Het Kabinet onderschrijft de aanbeveling van het Comité om het regime van bewaring te bezien. Daarom biedt de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie uw Kamer binnenkort het wetsvoorstel Wet terugkeer en vreemdelingenbewaring aan. Dit wetsvoorstel voorziet in een uniform bestuursrechtelijk regime voor de vreemdelingenbewaring en verankert de alternatieven voor bewaring nog beter in wetgeving.

Reeds nu is het Nederlandse regime voor vreemdelingenbewaring in overeenstemming met nationale en internationale normen op het gebied van detentie en worden grondrechten in acht genomen. Het regime is thans neergelegd in een bredere wet voor ingeslotenen. Met het wetsvoorstel Wet terugkeer en vreemdelingenbewaring krijgt het regime voor bewaring een nieuw en eigen kader, speciaal toegespitst op de situatie van (meestal) vertrekplichtige vreemdelingen. Bij de vormgeving hiervan is het beginsel van minimale beperkingen nadrukkelijk als uitgangspunt genomen en is veel aandacht besteed aan de grondrechtelijke randvoorwaarden. In het nieuwe regime worden belangrijke versoepelingen doorgevoerd ten opzichte van de huidige situatie omdat meer maatwerk kan worden geboden. Dit betekent bijvoorbeeld dat de meeste vreemdelingen veel

vrijheid en autonomie zullen hebben in het zelf bepalen hoe de dag in te delen en dat er meer bewegingsvrijheid en contact met de buitenwereld mogelijk wordt. Ook controles (zoals die op verboden en gevaarlijke voorwerpen) worden op voor de vreemdeling minder ingrijpende wijze uitgevoerd. Verder zijn er speciale regels en voorzieningen voor kwetsbare groepen zoals gezinnen met kinderen (wanneer deze bij hoge uitzondering in bewaring worden geplaatst).

Met betrekking tot de aanbeveling over onderdak voor ongedocumenteerden verwijst het kabinet naar de kamercorrespondentie in het kader van de zogenoemde 'bed, bad en brood-discussie' alsmede naar het traject waarbinnen dit thans in goed overleg met gemeenten wordt uitgewerkt. Met betrekking tot het recht op gezondheidszorg, wordt opgemerkt dat iedere persoon zonder recht op verblijf in Nederlands nu al steeds recht heeft op medisch noodzakelijke zorg.

Daarnaast roept het comité op tot het nemen van maatregelen ter bescherming vrouwen, kinderen en LHBTI's. Het Kabinet is van mening dat in het bestaande stelsel reeds veel aandacht is voor de kwetsbare groepen bij het toelatings-, opvang en terugkeerbeleid. Hierbij wordt steeds adequaat ingespeeld op relevante ontwikkelingen, zoals wijzigingen in de situaties in herkomstlanden. Voor alleenstaande minderjarige asielzoekers wordt in 2016 een nieuw opvangmodel ingevoerd waarin minderjarigen zoveel mogelijk bij pleeggezinnen of kleinschalige opvangvoorzieningen worden opgevangen.

De aanbeveling van het Comité om huiselijk geweld als grond voor asiel op te nemen, lijkt te zijn gebaseerd op een onjuist begrip van het door Nederland gevoerde beleid. Huiselijk geweld vindt doorgaans plaats in de privé-sfeer en vormt daardoor in beginsel geen vervolgingsgrond in de zin van het Vluchtelingenverdrag. Dat kan anders zijn indien, afhankelijk van de achterliggende reden, de overheid in het land van herkomst geen bescherming wil bieden: bijvoorbeeld er wordt geen bescherming geboden omdat de vrouw tot een specifieke bevolkingsgroep behoort, of actief is in de politieke oppositie.
Er vindt in alle gevallen een individuele toetsing plaats van een situatie in de zin van artikel 3 EVRM. Indien bijvoorbeeld komt vast te staan dat de vrouw bij terugkeer zal worden mishandeld, de overheid geen bescherming zal bieden en de vrouw geen mogelijkheid heeft zich elders in het land van herkomst te vestigen, zal een asielvergunning worden verleend. Dat deze vergunning niet wordt verleend ingevolge het Vluchtelingenverdrag, maakt niet dat huiselijk geweld geen asielgrond is. Vanwege het in Nederland geldende één-status-stelsel maakt dit voor de betrokkene materieel geen verschil.

36. **The Committee recommends that the State party bear in mind the Committee's general recommendation no. 25 (2000) on Gender-related Dimensions of Racial Discrimination, and that it incorporate a gender perspective into all policies and strategies for combating racial discrimination in order to address the multiple forms of discrimination to which women are subject. The Committee also encourages the State party to monitor and, if necessary, take measures with regard to addressing multiple discrimination against women belonging to minorities and other vulnerable groups, and place a particular focus on discrimination that is subtle and may go unnoticed.**
De bevordering van arbeidsparticipatie van vrouwen is een prioriteit omdat- ondanks de sterke onderwijspositie van vrouwen- veel vrouwen niet economisch zelfstandig zijn. Vrouwen en kinderen zijn daardoor kwetsbaar voor armoedeval. Dit geldt ook voor vrouwen met een migrantenachtergrond; hun arbeidsparticipatie is in de meeste gevallen nog lager dan die van autochtone vrouwen. De Minister van OCW heeft ter bevordering van de bewustwording van het belang van economische zelfstandigheid het programma "Kracht on Tour" opgezet. Met dit programma bezocht de minister van OCW zes regio's om afspraken te maken over een betere financiële positie van vrouwen en vrouwen zelf bewuster te maken van economische zelfstandigheid. Bij deze bijeenkomsten waren ook vrouwen met een migrantenachtergrond aanwezig.

Waar het vrouwen aangaat, is aandacht voor (huiselijk) geweld ook zeer belangrijk.

Geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld is iets wat binnen de eigen kring plaatsvindt, óók bijvrouwen met een migrantenachtergrond. Voor slachtoffers van huiselijk geweld geldt dat economische zelfstandigheid van groot belang is om de vicieuze cirkel van geweld te doorbreken. Economische zelfstandigheid kan een beschermende factor zijn, omdat het vrouwen uit hun afhankelijkheidspositie haalt. Naast programma's gericht op het vergroten van economische zelfstandigheid, heeft de Nederlandse regering ook beleidsmaatregelen gericht op op preventie van huiselijk en seksueel geweld. Het project WE CAN Young is gericht op vergroting van het

bewustzijn en de seksuele weerbaarheid van jongeren. WE CAN Young wordt in 2014 tot en met 2016 ook op Bonaire, St. Eustatius en Saba uitgevoerd.

Ieder jaar wordt een aanzienlijk aantal vrouwen en meisjes (maar ook mannen en jongens) slachtoffer van huwelijksdwang, huwelijkse gevangenschap en achterlating. Dit bevestigt en onderbouwt het bestaande beeld dat dergelijke verwerpelijke fenomenen aanwezig zijn in onze samenleving. Het geeft uitdrukking aan een opvatting over de rol en positie van mannen en vrouwen die kan uitmonden in onderdrukking en geweld.

Een groot geheel aan beleid en maatregelen is nodig om de problematiek aan te pakken. De minister van SZW heeft daarom een actieplan zelfbeschikking gelanceerd. Dit actieplan richt zich op de lange termijn, want het bereiken van een mentaliteitsverandering vergt langdurige inzet. De gehele keten van preventie, signalering, hulpverlening, opvang en nazorg is van belang om dit tegen te gaan. Huwelijksdwang en eer gerelateerd geweld maken tevens onderdeel uit van de interdepartementale aanpak «Geweld in Afhankelijkheidsrelaties». De ministers van VWS, OCW en SZW werken daarom nauw samen in de aanpak hiervan.

38. **The Committee recommends that the State party take the necessary measures to ensure** that **Dutch companies and transnational corporations registered in the Netherlands involved in economic activities abroad do not endanger the human rights of indigenous peoples, minority groups and local communities and the environment in the host countries, taking into account the Guiding Principles on Business and Human Rights adopted by the Human Rights Council in 2011 on the responsibility for respecting human rights in host countries.**
Het bevorderen en operationaliseren van de *UN Guiding Principles on Business and Human Rights* is voor Nederland van groot belang. Nederland was één van de eerste landen wereldwijd dat een Nationaal Actieplan Mensenrechten en Bedrijfsleven vaststelde (in december 2013) om de *Guiding Principles* in de Nederlandse context te implementeren. In het kader van dit Actieplan heeft het kabinet de duidelijke verwachting uitgesproken dat het Nederlandse bedrijfsleven zich in het buitenland aan dezelfde mensenrechtenstandaarden moet houden als in Nederland. Die verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven geldt voor de gehele productieketen. Bedrijven moeten weten wat voor effecten ze hebben op mensenrechten en moeten laten zien wat ze doen om negatieve effecten te voorkomen of te mitigeren. Uiteraard moeten bedrijven ook de rechten van minderheden en kwetsbare groepen respecteren. Verder is Nederland een actieve deelnemer aan de *Voluntary Principles on Security and Human Rights*, die specifiek gericht zijn op de extractieve sector.

Als onderdeel van de *Duty to Protect* van de Nederlandse overheid heeft het kabinet een Sectorrisicoanalyse laten uitvoeren, naar aanleiding van deze analyse is het kabinet in gesprek met sectoren die hoge IMVO risico’s hebben in hun productieketen. De bedoeling is dat deze sectoren, waaronder de olie- en gassector, de financiële sector en de landbouwsector, in multi-stakeholder verband IMVO-convenanten sluiten waarin afspraken worden gemaakt om (het risico op) negatieve effecten te beperken en te voorkomen.

In december organiseert Nederland een ministeriële conferentie om vast te stellen op wat voor manieren de EU beter kan bijdragen aan duurzaamheid en bescherming van mensenrechten in mondiale waardeketens. Palmolie is één van de sectoren die tijdens de conferentie bijzondere aandacht zal krijgen.